

उपदिष्टज्ञानयोगमुपसंहरंस्तत्साधनं कर्मयोगंप्रस्तौति-----

येथपर्यन्त उपदेशित ज्ञानयोगाचा उपसंहार करत त्याचे साधनरूप कर्मयोगाची प्रस्तावना करताहेत-----

एषा तेऽभिहिता साङ्ख्ये बुद्धियोगे त्विमांश्रृणु ।

बुद्ध्या युक्तो यया पार्थ कर्मबन्धं प्रहास्यसि ॥ ३९ ॥

आतापर्यंत तुला संक्षिप्तपणे ज्ञानयोग सांगितला. (परंतु तुझे मन सांसारिकतेच्या प्रभावामधे असल्याने, तो तू समजू शकत नाहीस, तेव्हा तुझे मन शब्द करण्यास उपयुक्त असा) कर्मयोग, ज्याच्या आचरणाने तुझे कर्मबंध सुटतील तो आता ऐक. ॥ ३९ ॥

एषेति । सम्यक् ख्यायते प्रकाशयते वस्तुतत्त्वमनयेति संख्या सम्यग्ज्ञानं तस्मिन् प्रकाशमानमात्मतत्त्वं सांख्यं तस्मिन् करणीया बुद्धिरेषा तवाभिहिता । एवमभिहितायामपिसांख्यबुद्धौ तव चेदात्मतत्त्वमपरोक्षं न भवति तर्ह्यन्तःकरणशुद्धिद्वाराऽऽत्मतत्त्वापरोक्षार्थं कर्मयोगे त्विमां बुद्धिंश्रृणु । यया बुद्ध्या युक्तः परमेश्वरार्पितकर्मयोगेन शुद्धान्तःकरणः सन् तत्प्रसादप्राप्तापरोक्षज्ञानेन कर्मात्मकं बन्धंप्रकर्षेण हास्यसि त्यक्ष्यसि ॥ ३९ ॥

ज्याचे द्वारा वस्तुचे यथार्थ स्वरूप उत्तम प्रकारे प्रकाशित होते, त्याचे नाव सांख्य, अर्थात् यथार्थ ज्ञान, त्याद्वारा जे प्रकाशित होते ते आत्मतत्त्व, सांख्य. ते समजण्यास आवश्यक बुद्धि अथवा साधना तुला सांगितली गेली, परंतु अशा प्रकारे उपदेशित सांख्ययोगाने तुला आत्मतत्त्वाचे प्रत्यक्ष ज्ञान झाले नाही. तेव्हा अन्तःकरण शुद्धिद्वारा आत्मतत्त्वाचे प्रत्यक्ष ज्ञान प्राप्त करण्याकरिता, आता मी जो सांगतो आहे ती कर्मयोग साधना ऐक. त्या साधनेन, परमेश्वरार्पितकर्मयोगाने तुझे अन्तःकरण शुद्ध होऊन, ईश्वरकृपेने आत्मतत्त्वाचे प्रत्यक्ष ज्ञान प्राप्त होवून, तुझे कर्मबन्ध उत्तम प्रकारे सुटतील. ॥ ३९ ॥

ननु कृष्यादिवत् कर्मणां कदाचिद्विघ्नबाहुल्येन फले व्यभिचारान्मन्त्राद्यङ्गवैगुण्येन च प्रत्यवायसम्भवात् कुतः कर्मयोगेन कर्मबन्धप्रहारणं तत्राह -----

जर अवर्षणादि विभिन्न कारणांनी शेती आदि कर्मांमधे नुकसान अथवा चुकिच्या मंत्रोच्चारादि कारणांनी विरित परिणाम होण्याची संभावना असते याचा विचार करता, कर्मयोगाद्वारा कर्मबन्धांच्या नाशाची निश्चिती कशी स्विकारता येईल, अशी आशंका कराल, तर त्याविषयी सांगताहेत-----

नेहाभिक्रमनाशोऽस्ति प्रत्यवायो न विद्यते ।

स्वल्पमप्यस्य धर्मस्य त्रायते महतो भयात् ॥ ४० ॥

येथे अर्थात् या कर्मयोगामधे आरंभ केलेल्या कर्माचा नाश होत नाही अथवा त्यामधे विघ्न देखिल येत नाही, तसेच अशा कर्मांचे थोडेसे अनुष्ठान देखिल मोठ्या भयापासून रक्षण करते. ॥ ४० ॥